

ارث در فقه اسلامی

مؤلف:

دکتر یونس یزدان پرست

یزدان پرست، یونس ۱۳۵۸
 ارث در فقه اسلامی. / مؤلف یونس یزدان پرست .
 تهران: احسان، ۱۳۹۱
 ۱۰۲۸ ص. جدول.

فیبا

ISBN: 978-964-356-837-5

موضوع: ارث (فقه)

رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ ۳۷۳/۱۹۷ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۸

شماره کتابشناسی ملی: ۲۳۷۹۶۲۰

کتابخانه ملی ایران

ارث در فقه اسلامی

+ مؤلف: دکتر یونس یزدان پرست
 + تخریج احادیث: سید زکریا حسینی
 + ناشر: نشر احسان
 + چاپخانه: مهارت
 + تیراژ: ۲۰۰۰ جلد
 + نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۱
 + قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان
 + شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۵۶-۸۳۷-۵

فروشگاه:
 تهران، خ انقلاب، روبروی دانشگاه.
 مجتمع فروزنده، شماره ۲۰۶
 تلفن: ۶۶۹۵۱۲۰۲

فهرست مطالب

عنوان صفحه

مقدمه

۱	سبک نگارش
۳	مدف نگارش
۳	ساختار نگارش

فصل اول: مسائل مقدماتی

۶	(۱-۱) تاریخچه ارث
۶	(۱-۱-۱) ارث از دیدگاه یهود
۸	(۲-۱-۱) ارث از دیدگاه مسیحیت
۸	(۳-۱-۱) ارث در قوانین یونان
۹	(۴-۱-۱) ارث در قوانین رومان
۱۰	(۵-۱-۱) ارث از دیدگاه قدمای مصر
۱۱	(۶-۱-۱) ارث در قوانین فرانسه
۱۲	(۷-۱-۱) ارث از دیدگاه عرب جاهلی
۱۲	(۸-۱-۱) تدریج در تشریع ارث در اسلام
۱۷	(۲-۱) مفهوم ارث از نظر لغوی و اصطلاحی
۱۷	(۱-۲-۱) معنای لغوی ارث
۱۷	(۲-۲-۱) معنای اصطلاحی ارث
۱۷	(۳-۱) نام‌های دیگر علم ارث
۱۹	(۴-۱) مشروعیت ارث
۲۰	(۱-۴-۱) کتاب
۲۶	(۲-۴-۱) سنت
۳۱	(۳-۴-۱) اجماع

صفحه

عنوان

۳۱	(۵-۱) اهمیت و جایگاه علم ارث
۳۹	(۶-۱) فلسفه تشریع ارث
۳۹	اول (میلروی)
۴۱	دوم (تعادل)
۴۱	سوم (عدالت)
۴۲	چهارم (اجبار)
۴۳	پنجم (ارث باعث ایجاد همبستگی خانواده)
۴۴	ششم (معین بودن سهم وارثان)
۴۵	هفتم (احکام فرائض حدود خداوند)
۴۶	هشتم (ارضای نیاز فطری انسان)
۴۷	نهم (شمولیت خویشاوندان)
۴۷	دهم (توزیع ثروت و حفظ اموال)
۴۸	یازدهم (دادگستری نسبت به زن و فرزندان کوچک)
۴۹	دوازدهم (معین بودن ارث زن)
۵۰	سیزدهم (مراعات درجه خویشاوندان)
۵۰	چهاردهم (نیاز اساس و محور برتری)
۵۱	پانزدهم (سرپرستی و یاری رساندن)
۵۱	شانزدهم (نیات احکام ارث)
۵۲	(۷-۱) شبهات وارد بر ارث در اسلام
۵۲	(۱-۷-۱) عدالت در ارث
۵۴	(۲-۷-۱) اختلاف ارث زن و مرد در اسلام

فصل دوم: ترکه و احکام مربوط به آن

۵۹	(۱-۲) ترکه
۵۹	(۱-۱-۲) ترکه از لحاظ لغوی و اصطلاحی
۶۲	الف) حقوق غیر مالی
۶۲	ب) حقوق مالی که به شخص مورث تعلق دارند
۶۳	ج) حقوق مالی دیگر که به خواست و لزذه مورث وابسته اند
۶۴	د) حقوق مالی که مربوط به مال مورثه است و به شخصیت و اراده او وابسته نیستند
۶۴	ه) بنابر دیدگاه تمام مذاهب فقهی
۶۵	(۲-۱-۲) حقوق متعلق به ترکه

عنوان

صفحه

اول) بدهی های متعلق به عین.....	۶۶
دوم) غسل و کفن و دفن مُرده.....	۶۷
سوم) پرداخت بدهی های متعلق به ذمه مُرده.....	۶۸
چهارم) پرداخت وصیت.....	۷۲
پنجم) تقسیم ارث به وارثان.....	۸۷
(۱-۲-۲) زمان انتقال ترکه به ورثه.....	۸۷
(۲-۲) موجبات ارث.....	۹۱
(۱-۲-۲) ارکان ارث.....	۹۱
(۲-۲-۲) اسباب ارث.....	۹۲
(۲-۲-۲-۱) اسباب مورد اتفاق.....	۹۳
۱- عقد ازدواج.....	۹۳
۲- قرابت نسبی.....	۹۷
۳- ولایه.....	۹۸
(۲-۲-۲-۲) اسباب مورد اختلاف فقها.....	۹۸
۱- اسلام.....	۹۹
۲- ولایه الشؤالاه.....	۱۰۱
۳- اقرار به نسب برای بیگانگان.....	۱۰۲
۴- وصیت بر بیش از یک سوم.....	۱۰۲
(۳-۲-۲) شرایط ارث.....	۱۰۳
۱- مرگ مورث؛ مرگ حقیقی یا حکمی یا تقدیری.....	۱۰۳
ارث و میراث جنین.....	۱۰۴
۲- حیات وارث.....	۱۰۵
۳- شناخت جهت مقتضای ارث.....	۱۰۶
(۴-۲-۲) موانع ارث.....	۱۰۷
(۱-۴-۲-۲) موانع ثروت مورد اتفاق.....	۱۰۸
۱- بردگی.....	۱۰۸
۲- قتل.....	۱۰۸
۳- اختلاف دین.....	۱۱۳
ارث کمونیت.....	۱۲۰
(۱-۴-۲-۲) موانع ارث اختلافی.....	۱۲۱
۱- ارتداد.....	۱۲۱
۲- اختلاف کشور و مملکت.....	۱۲۳
۳- دور حکمی.....	۱۲۴

صفحه

عنوان

- ۴- موانع فرعی در نزد مالکبه ۱۲۵
- ۵- جهالت وارث ۱۲۶

فصل سوم: انواع ارث

- ۱-۳) وارثان با فرض و تعصیب ۱۳۰
- ۲-۳) ارث به فرض ۱۳۴
- ۳-۲) معنای فرض از لحاظ لغوی و اصطلاحی ۱۳۴
- ۲-۲-۳) صاحبان فرض ۱۳۶
- ۲-۳-۱) صاحبان $\frac{1}{2}$ ارث ۱۳۸
- ۱- زوج ۱۳۸
- ۲- دختر ۱۳۹
- ۳- دختر پسر ۱۴۰
- ۴- خواهر ابویی ۱۴۰
- ۵- خواهر پدري ۱۴۲
- ۲-۲-۳) صاحبان $\frac{1}{4}$ ارث ۱۴۳
- ۱- زوج ۱۴۳
- ۲- زوج یا زوجها ۱۴۳
- ۲-۲-۳) صاحبان $\frac{1}{8}$ ارث ۱۴۴
- زوج یا زوجها ۱۴۴
- ۲-۲-۳) صاحبان $\frac{2}{3}$ ارث ۱۴۵
- ۱- دو دختر یا بیشتر ۱۴۷
- ۲- دو دختر پسر یا بیشتر ۱۴۵
- ۳- دو خواهر ابویی یا بیشتر ۱۴۹
- ۴- دو خواهر پدري یا بیشتر ۱۵۰
- ۲-۲-۳) صاحبان $\frac{1}{3}$ ارث ۱۵۱
- ۱- مادر ۱۵۱
- ۲- برادران و خواهران مادری ۱۵۳
- ۳- جد ۱۵۵
- ۲-۲-۳) صاحبان $\frac{1}{6}$ ارث ۱۵۶
- ۱- پدر ۱۵۶

۱۵۷	۲- پدر بزرگ (جد)
۱۵۸	۳- مادر
۱۵۹	۴- مادر بزرگ (جدّه)
۱۶۵	۵- برادر مادری یا خواهر مادری
۱۶۵	۶- دختر پسر
۱۶۷	۷- خواهر پدری
۱۶۹	مفتم: صاحبان $\frac{1}{3}$ باقی
۱۶۹	۱- مادر
۱۷۴	۲- جد
۱۷۵	(۳-۳) ارث به تعصیب
۱۷۵	(۱-۳-۳) معنای لغوی اصطلاح عصبه
۱۷۶	(۲-۳-۳) مشروعیت ارث به تعصیب
۱۷۹	(۳-۳-۳) اقسام عصبه
۱۷۹	(۱-۳-۳-۳) عصبه سببی
۱۸۰	(۲-۳-۳-۳) عصبه نسبی
۱۸۱	(۱-۲-۳-۳-۳) عصبه بالنفس
۱۸۳	قواعد ترجیح و تقدم در ارث عصبه بالنفس
۱۸۴	۱- ترجیح و تقدم بر اساس جهت
۱۸۶	۲- ترجیح و تقدم بر اساس درجه
۱۸۷	۳- ترجیح و تقدم بر اساس قوت
۱۸۹	(۲-۲-۳-۳-۳) عصبه بالغیر
۱۹۴	(۳-۲-۳-۳-۳) عصبه مع الغیر
۱۹۸	تفاوت های عصبه بالغیر با مع الغیر
۱۹۹	(۴-۳) حالت های اجتماع توریث با فرض و تعصیب
۱۹۹	(۱-۴-۳) اجتماع فرض و تعصیب
۲۰۰	الف) اجتماع فرض و تعصیب از یک جهت
۲۰۰	ب) اجتماع فرض و تعصیب از دو جهت
۲۰۱	(۲-۴-۳) اجتماع توریث با فرض از دو جهت
۲۰۳	(۳-۴-۳) تعدد جهت های تعصیب
۲۰۴	(۴-۴-۳) اجتماع دو جهت عصبه بالغیر و مع الغیر
۲۰۴	(۵-۳) ارث عصبه ها به همراه دختران

عنوان

صفحه

(۶-۳) تمرین مربوط به توریث با فرض و تعصیب ۲۱۲

فصل چهارم: حجب از ارث

۲۱۷	(۱-۴) حجب از لحاظ لغوی و اصطلاحی
۲۱۸	(۲-۴) تفاوت حجب و حرمان
۲۲۱	(۳-۴) حجب حرمان
۲۲۱	دسته اول: و نه‌ای که حجب حرمان نمی‌شوند
۲۲۲	دسته دوم: و نه‌ای که حجب حرمان می‌شوند
۲۲۲	(۱-۳-۴) قواعد حجب حرمان
۲۲۲	۱- هر کس با واسطه‌ای به میت متصل شود، آن واسطه وی را حجب می‌کند
۲۲۳	۲- وارث نزدیک‌تر به میت، وارث دورتر را حجب می‌کند
۲۲۴	۳- خویشاوندان نزدیک‌تر، خویشاوندان دورتر را حجب می‌کند
۲۲۵	(۲-۳-۴) حجب حرمان وارثان
۲۲۵	الف) حجب حرمان صاحبان فرض
۲۲۹	ب) حجب حرمان عصبه‌ها
۲۳۳	پسر و برادر مبارک و پسر و برادر شوم
۲۳۳	۱- پسر مبارک و پسر شوم
۲۳۶	۲- برادر مبارک و برادر شوم
۲۳۸	(۴-۴) حجب نقصان
۲۳۸	(۱-۴-۴) انتقال از بالاترین فرض به پایین‌ترین فرض
۲۳۹	(۲-۴-۴) انتقال از بالاترین تعصیب به پایین‌ترین فرض
۲۴۱	(۳-۴-۴) انتقال از تعصیب به فرض
۲۴۶	(۴-۴-۴) انتقال ارث گرفتن از حالت انفراد به اشتراک
۲۴۸	(۵-۴-۴) افزایش تعداد عصبه‌ها
۲۴۹	(۶-۴-۴) انتقال از عصبه مع‌الغیر به عصبه بالغیر
۲۵۰	(۷-۴-۴) عول
۲۵۱	(۵-۴) مسئله مشرکه
۲۵۹	(۶-۴) تمرین مربوط به حجب از ارث

فصل پنجم: حالات ارث وارثان

(۱-۵) زوج ۲۶۵

صفحه

عنوان

۲۶۶	(۲-۵) زوجه یا زوجه‌ها
۲۶۶	(۳-۵) پدر
۲۶۷	(۴-۵) مادر
۲۶۸	(۵-۵) جد و هر چند بالاتر
۲۶۹	(۵-۶ و ۷) جده‌ها (مادر مادر و مادر پدر و هر چند بالاتر)
۲۷۱	(۸-۵) پسر
۲۷۱	(۹-۵) دختر
۲۷۲	(۱۰-۵) پسر پسر و هر چند پایین‌تر
۲۷۳	(۱۱-۵) دختر پسر و هر چند پایین‌تر
۲۷۴	(۱۲-۵ و ۱۳) برادر و خواهر مادری
۲۷۵	(۱۴-۵) برادر ابوینی
۲۷۶	(۱۵-۵) خواهر ابوینی
۲۷۷	(۱۶-۵) برادر پدری
۲۷۸	(۱۷-۵) خواهر پدری
۲۷۹	(۱۸-۵) پسر برادر ابوینی و هر چند پایین‌تر
۲۸۰	(۱۹-۵) پسر برادر پدری و هر چند پایین‌تر
۲۸۱	(۲۰-۵) عموی ابوینی
۲۸۲	(۲۱-۵) عموی پدری
۲۸۳	(۲۲-۵) پسر عموی ابوینی و هر چند پایین‌تر
۲۸۴	(۲۳-۵) پسر عموی پدری و هر چند پایین‌تر
۲۸۵	(۲۴-۵ و ۲۵) مُعْتَق یا مُعْتَقَه

فصل ششم: ارث جد و اخوة

۲۹۰	(۱-۶) دیدگاه فقها در مورد ارث جد و اخوة
۳۰۱	(۲-۶) کیفیت توریث جد و اخوة
۳۰۲	(۱-۲-۶) روش علی بن ابی طالب علیه السلام
۳۰۷	(۲-۲-۶) روش عبدالله بن مسعود رضی الله عنه
۳۱۰	(۳-۲-۶) روش زید بن ثابت رضی الله عنه

عنوان

صفحه

۳۱۱	ارث جد به همراه برادران و خواهران ابونی و یا پدری و بدون صاحبان فرض..... (۱-۳-۲-۶)
۳۲۱	ارث جد به همراه برادران و خواهران ابونی و یا پدری و صاحبان فرض..... (۲-۲-۲-۶)
۳۲۷	مسئله آکثره..... (۳-۳-۲-۶)
۳۴۰	مسائل مُعَادَه..... (۴-۳-۲-۶)
۳۴۹	مسائل زیدیات.....
۳۴۹	۱- مسئله عشره.....
۳۵۰	۲- مسئله عشرینه.....
۳۵۰	۱- مختصره زید.....
۳۵۱	۴- تمییزه.....
۳۵۳	مسئله مالک و شبه مالک..... (۵-۳-۲-۶)
۳۵۴	۱- مسئله مالک.....
۳۵۵	۲- مسئله شبه مالک.....
۳۵۸	جدول ارث جد و اخوة..... (۶-۳-۲-۶)
۳۶۶	تمرین مربوط به ارث جد و اخوة..... (۳-۶)

فصل هفتم: ریاضیات در ارث

۳۶۹	تعریف ریاضیات..... (۱-۷)
۳۷۰	اصول مسائل..... (۲-۷)
۳۷۱	اصول مسائل عصبه ها..... (۱-۲-۷)
۳۷۳	اصول مسائل صاحبان فرض..... (۲-۲-۷)
۳۸۴	۱- تماثل.....
۳۸۵	۲- تداخل.....
۳۸۶	۳- توافق.....
۳۸۸	۴- تباین.....
۳۹۱	تصحیح مسئله ها..... (۳-۷)
۳۹۱	تعریف تصحیح..... (۱-۳-۷)
۳۹۲	کیفیت تصحیح مسائل..... (۲-۳-۷)
۳۹۲	۱- تصحیح مسائل حاوی یک گروه نیازمند تصحیح.....
۳۹۵	۲- تصحیح مسائل حاوی چند گروه نیازمند تصحیح.....
۴۰۴	تقسیم ترکه..... (۴-۷)
۴۰۵	ارزشیابی ترکه متوفی با پول رایج..... (۱-۴-۷)
۴۱۴	تعیین سهم وارثان از ترکه منضبط و غیر منضبط..... (۲-۴-۷)

عنوان

صفحه

۴۱۴	 تقسیم ترکیه متضبط (۱-۲-۴-۷)
۴۱۵	 تقسیم ترکیه غیر متضبط (۲-۲-۴-۷)
۴۱۶	 روش نسبت (۱-۲-۲-۴-۷)
۴۱۷	 روش قیراط (۲-۲-۲-۴-۷)
۴۱۹	 روش اول: ستونی
۴۲۰	 الف) حالتی که قیراط مسئله، عددی طبیعی باشد
۴۲۰	 نوع اول: قیراط مسئله از نوع اعداد مرکب
۴۲۴	 نوع دوم: قیراط مسئله از نوع اعداد اول
۴۲۶	 ب) حالتی که قیراط مسئله، عددی غیر طبیعی باشد
۴۲۶	 نوع اول: قیراط مسئله از نوع اعداد کسری
۴۲۸	 نوع دوم: قیراط مسئله از نوع اعداد مخلوط
۴۲۹	 روش دوم: نسب (غیر ستونی)
۴۳۳	 (۵-۷) تمرین مربوط به مباحث ریاضیات در ارث

فصل هشتم: عول و رد

۴۳۶	 (۱-۸) عول
۴۳۶	 (۱-۱-۸) عول از نظر لغوی و اصطلاحی
۴۳۸	 (۲-۱-۸) اولین حادثه عول پذیر
۴۴۰	 (۳-۱-۸) دیدگاه اندیشمندان در مسئله عول
۴۴۱	 (۴-۱-۸) کیفیت حل مسائل عول پذیر
۴۵۷	 (۵-۱-۸) منطق ریاضی عول
۴۶۰	 (۲-۸) رد
۴۶۰	 (۱-۲-۸) رد از نظر لغوی و اصطلاحی
۴۶۱	 (۲-۲-۸) مشروعیت رد
۴۶۹	 (۳-۲-۸) مستحقین رد
۴۷۵	 (۴-۲-۸) شروط رد
۴۷۶	 (۵-۲-۸) اقسام رد و مسائل آن
۴۸۸	 (۶-۲-۸) منطق ریاضی رد
۴۹۱	 (۳-۸) تمرین مربوط به مباحث عول و رد

عنوان

صفحه

فصل نهم: مناسخات و تخرج

۴۹۳	 مناسخات (۱-۹)
۴۹۴	 مناسخه از نظر لغوی و اصطلاحی (۱-۱-۹)
۴۹۶	 حالات مناسخه و حل آنها (۱-۱-۹)
۵۲۳	 روش قدما در حل مسائل مناسخات (۳-۱-۹)
۵۳۱	 آئین دادرسی رابع در حل تمامی مسائل مناسخات (۲-۱-۹)
۵۳۲	 تخرج (۲-۹)
۵۳۳	 تخرج از نظر لغوی و اصطلاحی (۱-۲-۹)
۵۳۳	 مشروعت تخرج (۲-۲-۹)
۵۳۷	 شروط تخرج (۳-۲-۹)
۵۴۱	 ظهور ذین بعد از تخرج (۴-۲-۹)
۵۴۱	 ظهور ذین برترکه بعد از تخرج (۱-۴-۲-۹)
۵۴۲	 ظهور ذین برتری متفرقی بعد از تخرج (۲-۴-۲-۹)
۵۴۳	 اقسام تخرج و راه حل آنها (۵-۲-۹)
۵۵۵	 تمرین مربوط به مباحث مناسخات و تخرج (۳-۹)

فصل دهم: احتیاط و احتمال در ارث

۵۶۰	 ارث جنین (۱-۱۰)
۵۶۱	 تعریف جنین (۱-۱-۱۰)
۵۶۱	 مشروعت ارث جنین (۲-۱-۱۰)
۵۶۵	 شرایط ارث جنین (۳-۱-۱۰)
۵۶۵	 شرط اول (ثبوت حیات جنین در رحم مادر).....
۵۶۹	 حداقل و حداکثر زمان حمل.....
۵۷۱	 شرط دوم (زنده به دنیا آمدن جنین).....
۵۷۱	 ۱- خروج بیشترین قسمت جنین.....
۵۷۲	 ۲- علامت حیات.....
۵۷۳	 تولد جنین مُرده به خاطر جنایت بر مادرش (۴-۱-۱۰).....
۵۷۴	 آیا جنین مانعی بر تقسیم ترکه است؟ (۵-۱-۱۰).....
۵۷۶	 مقدار سهم موقوف برای جنین (۶-۱-۱۰).....
۵۷۸	 کفیل گرفتن از ورثه (۷-۱-۱۰).....

عنوان

صفحه

۵۷۹	 (۸-۱-۱۰) حکم تقسیم ترکه بعد از تولد جنین
۵۷۹	 (۹-۱-۱۰) کیفیت تقسیم ترکه با وجود جنین
۵۸۱	 حالت اول: جنین تنها وارث
۵۸۲	 حالت دوم: جنین محجوب از ارث
۵۸۳	 حالت سوم: جنین وارث و عدم تغییر میراثش
۵۸۴	 حالت چهارم: جنین در یکی از حالت‌های جنسیت مذکر یا مؤنث ارث بگیرد
۵۸۷	 حالت پنجم: جنین در هر دو حالت جنسیت (مذکر و مؤنث) ارث می‌گیرد، ولی سهمش با تغییر جنسیت و تعداد تفاوت پیدا می‌کند
۵۹۵	 (۲-۱۰) ارث مفقود
۵۹۵	 (۱-۲-۱۰) مفقود از نظر لغوی و اصطلاحی
۵۹۶	 (۲-۲-۱۰) ارث گرفتن از مفقود
۵۹۷	 (۱-۲-۲-۱۰) مدت زمانی که حکم به موت فرضی مفقود داده می‌شود
۵۹۷	 ۱- مذهب حنفیه
۵۹۸	 ۲- مذهب شافعیه
۵۹۹	 ۳- مذهب حنبلیه
۵۹۹	 ۴- مذهب مالکیه
۶۰۱	 ۵- مذهب امامیه و قانون مدنی
۶۰۲	 (۲-۲-۲-۱۰) وارثان مفقود بعد از اثبات مرگ فرضی وی
۶۰۴	 (۳-۲-۱۰) ارث گرفتن مفقود از دیگران
۶۰۴	 (۱-۳-۲-۱۰) دیدگاه‌های توریث مفقود از دیگران
۶۰۵	 (۲-۳-۲-۱۰) کیفیت توریث مفقود از دیگران
۶۰۹	 (۴-۲-۱۰) ظهور مفقود به صورت زنده
۶۱۳	 (۳-۱۰) ارث اسیر مسلمان
۶۱۶	 (۴-۱۰) ارث خنثی
۶۱۷	 (۱-۴-۱۰) تعریف لغوی و اصطلاحی خنثی
۶۱۸	 (۲-۴-۱۰) انواع خنثی
۶۲۰	 (۳-۴-۱۰) تصور خنثی در بین ورثه
۶۲۰	 (۴-۴-۱۰) حالات ارث خنثای مشکل
۶۲۴	 اول: مذهب حنفیه
۶۲۶	 دوم: مذهب شافعیه
۶۲۹	 سوم: مذهب مالکیه

عنوان

صفحه

۶۳۱.....	چهارم: مذنب خایله
۶۳۲.....	پنجم: دیدگاه قانون
۶۳۶.....	(۵-۴-۱۰) تعدّد خنثی
۶۳۹.....	(۵-۱۰) ارث مرگ دسته جمعی
۶۳۹.....	(۱-۵-۱۰) تعریف مرگ دسته جمعی
۶۴۰.....	(۲-۵-۱۰) حالات و حکم ارث متوارثین در مرگ دسته جمعی
۶۵۲.....	(۳-۵-۱۰) کیفیت تقسیم ترکه در مرگ دسته جمعی
۶۶۲.....	(۶-۱۰) ارث مجهول النسب
۶۶۲.....	(۱-۶-۱۰) ارث طفل سرراهی (لقیط) و فرزندخوانده (تبنی)
۶۶۶.....	(۲-۶-۱۰) ارث ولد اللعان
۶۷۱.....	(۳-۶-۱۰) ارث ولد الزنا
۶۷۵.....	تفاوت ولد الزنا با ولد اللعان
۶۷۷.....	(۴-۶-۱۰) ارث طفل ناشی از تلقیح مصنوعی
۶۷۸.....	(۱-۴-۶-۱۰) تعریف تلقیح مصنوعی
۶۷۹.....	(۲-۴-۶-۱۰) حالت‌های تلقیح مصنوعی
۶۷۹.....	الف) تلقیح مصنوعی داخلی
۶۷۹.....	۱- تلقیح مصنوعی داخلی بین زوجه و زوج
۶۸۲.....	۲- تلقیح مصنوعی بین زوجین بعد از مرگ
۶۸۲.....	۳- تلقیح مصنوعی بین دو بیگانه
۶۸۴.....	ب) تلقیح مصنوعی خارجی
۶۸۴.....	۱- کاشت جنین زوجین و انتقال آن به رحم زوجه
۶۸۵.....	۲- کاشت جنین و انتقال آن به رحم غیر زوجه
۶۹۰.....	ج) ثبوت نسب و رابطه توارث بین زن صاحب تخمک و زن باردار
۶۹۴.....	(۷-۱۰) ارث انسان دوسر
۶۹۵.....	(۸-۱۰) ارث انسان تغییر جنسیت یافته
۶۹۸.....	(۹-۱۰) تمرین مربوط به احتیاط و احتمال در ارث

فصل یازدهم: ارث ذوی الأرحام

۷۰۱.....	(۱-۱۱) تعریف ذوی الأرحام
۷۰۳.....	(۲-۱۱) مشروعیت توريث ذوی الأرحام

عنوان

صفحه

۷۱۷	 (۳-۱۱) اصناف ذوی الأرحام
۷۲۰	 (۴-۱۱) کیفیت توريث ذوی الأرحام
۷۲۰	 (۱-۴-۱۱) مذهب اهل رَجِم
۷۲۱	 (۲-۴-۱۱) مذهب اهل تنزیل
۷۲۸	 (۳-۴-۱۱) مذهب اهل قرابت
۷۳۱	 ۱- توريث صنف اول
۷۳۴	 ۲- توريث صنف دوم
۷۳۷	 ۳- توريث صنف سوم
۷۳۸	 ۴- توريث صنف چهارم
۷۵۱	 (۵-۱۱) تمرین مربوط به مباحث ارث ذوی الأرحام

فصل دوازدهم: تقسیم ترکه بدون وارث

۷۵۵	 (۱-۱۲) رد به یکی از همسران
۷۵۷	 (۲-۱۲) مولي الموالاة
۷۶۴	 (۳-۱۲) مُقَرَّرٌ له به نسب بر دیگران
۷۶۸	 اقرار مريض مرض الموت به نسب
۷۶۹	 (۴-۱۲) موصی له به بیش از $\frac{1}{3}$ ترکه
۷۷۲	 (۵-۱۲) بیت المال
۷۷۶	 (۶-۱۲) تعدد جهات
۷۸۳	 (۷-۱۲) مراتب ارث از دیدگاه مذاهب فقهی

فصل سیزدهم: مسئله‌های مشهور ارث

۷۸۹	 (۱-۱۳) آکدره
۷۹۱	 (۲-۱۳) أم أرامل
۷۹۲	 (۳-۱۳) أم فروج
۷۹۳	 (۴-۱۳) أم فروخ
۷۹۳	 (۵-۱۳) امتحان
۷۹۴	 (۶-۱۳) مسئله سی‌ام (ثلاثیة)
۷۹۵	 (۷-۱۳) حجرته یا حمارته

صفحه

عنوان

۷۹۸	 (۸-۱۳) حمزیه
۸۰۰	 (۹-۱۳) خرقاء
۸۰۱	 (۱۰-۱۳) دینار به صغری
۸۰۲	 (۱۱-۱۳) دینار به کبری
۸۰۳	 (۱۲-۱۳) شبه مالکیه
۸۰۴	 (۱۳-۱۳) شریحیه
۸۰۴	 (۱۴-۱۳) عمریتان
۸۰۶	 (۱۵-۱۳) غراویتان
۸۰۷	 (۱۶-۱۳) مالکیه
۸۰۹	 (۱۷-۱۳) مأموتیه
۸۱۱	 (۱۸-۱۳) مباحله
۸۱۳	 (۱۹-۱۳) مرواثیه
۸۱۳	 (۲۰-۱۳) مُشرکه یا مُشترکه
۸۱۴	 (۲۱-۱۳) منبریه
۸۱۵	 (۲۲-۱۳) یتیمان

فصل چهاردهم: وصیت واجب

۸۱۸	 (۱-۱۴) تعریف وصیت واجب
۸۲۰	 (۲-۱۴) مشروعیت وصیت واجب
۸۲۴	 (۳-۱۴) صاحبان وصیت واجب
۸۲۵	 (۴-۱۴) شروط وصیت واجب
۸۲۶	 (۵-۱۴) طریقه محاسبه سهم در وصیت واجب
۸۲۸	 (۶-۱۴) مثال و تمرین کیفیت استخراج وصیت واجب

فصل پانزدهم: جواب تمرین‌ها

۸۳۵	 (۱-۱۵) جواب مسئله‌های بخش (۵-۲) مربوط به ارث گرفتن با فرض و تعصیب
۸۶۵	 (۲-۱۵) جواب مسئله‌های بخش (۵-۴) مربوط به حجب از ارث
۸۹۵	 (۳-۱۵) جواب مسئله‌های بخش (۳-۶) مربوط به ارث جد و اخوة

عنوان

صفحه

جواب مسئله‌های بخش (۵-۷) مربوط به مباحث ریاضیات در علم ارث.....	۹۳۴
جواب مسئله‌های بخش (۳-۸) مربوط به مباحث عول و رد.....	۹۵۹
جواب مسئله‌های بخش (۳-۹) مربوط به مباحث مناسخات و تخارج.....	۹۸۵
جواب مسئله‌های بخش (۷-۱۰) مربوط به احتیاط و احتمال در ارث.....	۱۰۰۷
جواب مسئله‌های مربوط به بخش (۵-۱۱) مربوط به مباحث ارث ذوی الأرحام.....	۱۰۲۲
فهرست منابع و مآخذ.....	۱۰۳۸

مقدمه

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَ مِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مِنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَ مِنْ يَضِلُّ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَ نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ نَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ، فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَ خَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ وَ شَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، فَإِنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بَدْعَةٌ وَ كُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَ كُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

اما بعد؛ آزادی و تسلط انسان بر اموال و دارایی وی تا زمانی که در قید حیات است و مال و ثروت نیز دارد، امری مشهود و غیر قابل انکار است، ولی با مسافرت وی از دنیا این سرای موقتی، به آخرت، سرای جاودان، تسلط وی بر اموالش قطع می گردد و مرگ به عنوان نقطه پایان حیات انسان و آغاز سخن در باره میراث است. در این زمان باید حقوق معلق به ماترک متوفی تعیین و پرداخت گردد و اموال وی باید با توجه به قوانین ناب شریعت اسلام که بس دقیق و عادلانه طراحی شده اند، آن گونه که شایسته و بایسته است، تقسیم گردد.

مبنای علم ارث نصوص قرآن کریم و سنت نبوی شریف است، و نصوص مقدس با وجود جایگاه خاصی که برای این علم قائل است و اهمیت و تأثیر ویژه ای نیز در حیات بشر دارد، به طور موشکافانه و جامع بدان پرداخته است، به گونه ای که علما، فقها و حقوق دانان اسلامی نیز به این موضوع مهم پرداخته اند و این اهمیت خاص و توجه وافر، این علم را به علمی مستقل تبدیل کرده است؛ چرا که این علم راه حل بخش عمده ای از امور مالی انسان ها به حساب می آید.

سبک نگارش

در این نوشتار سعی بر آن بوده است که تمامی مطالب بر مبنای توصیفی - تحلیلی باشد، و تمامی مسائل با طبقه بندی منسجم و دقیقی بیان شده اند که خواننده در سیر آن مطالب را با ارتباطی منطقی و جامع می آموزد. در ارتباط با مطالب مورد بحث، به بیان دیدگاه های مختلف و استدلال های مربوطه پرداخته شده است و بعد از

تجزیه و تحلیل آنها، به ارائه دیدگاه راجح و قوی به صورت مستدل پرداخته شده است و در مواردی سعی بر آن بوده که تطبیق عملی دیدگاه‌ها با رویه قضایی برخی از کشورها بیان شود تا سیر عملی و مقارنه آن با حقوق نیز حفظ گردد.

این کتاب دیدگاه مذاهب فقهی مدون را به صورت مستدل بیان و تشریح کرده و در تمامی مباحث، سعی بر آن بوده که همچون دائرةالمعارفی، تمام نکات و ظرایف این موضوع و نیز دیدگاه مذاهب فقهی در زمینه آن را دارا باشد و حتی در مواردی از بیان دیدگاه‌های شاذ و یا تحلیل مسائل نادر نیز فروگذار نشده است تا کتاب جامعیت خود را به اثبات برساند.

از نکات مثبت و بارز و متفاوت این نوشتار با دیگر نوشتارهای مشابه، طراحی مسئله‌های متعدد از مباحث مختلف و کاربردی است که هر کدام از مسئله‌ها با هدفی خاص طراحی گشته‌اند، و در فصل آخر (فصل پانزدهم) به صورت تشریحی بدان‌ها پاسخ داده شده است.

باید در زمینه تمرین‌ها متذکر گردید که یادگیری علم ارث بدون حل تمرین کامل نمی‌گردد و در عین حال تمرین این کتاب خود جوابگوی مسائل و نکات و ظرائف و سؤالات زیادی هستند که توصیه خاص و اکید به اهتمام به حل و بررسی آنها است؛ چرا که به قول برونر (از اندیشمندان علم آموزش) فرد زمانی مسئله‌ای را یاد می‌گیرد که زمینه و پایه آن را در ذهن داشته باشد و بر روی آن تمرین کند.^۱

هدف نگارش

تبیین و بررسی احکام الهی در زمینه ارث و نیز لیک گفتن به فراخوان آکیدی که شریعت بر تعلیم و تعلّم این علم گرانمایه داشته و جایگاه مهمی که این علم در زندگی انسان‌ها دارد، از اهداف اصلی نگارش این کتاب است. بنابراین، براساس این اهمیت مبای نگارش آن نصوص قرآن و سنت و اجماع و اصول شریعت است.

با همه این اوصاف از آنجایی که دانش پژوهان زیادی سعی در یادگیری این علم دارند، و کتابی مستقل و جامع و مستدل به زبان فارسی نیز در این زمینه وجود ندارد، این نوشتار سعی در پر کردن چنین جایگاهی دارد.

علاوه بر کاربرد این کتاب در مجامع علمی و دینی، در محاکم قضایی ایران در راستای اصل ۱۲ قانون اساسی منی بر به رسمیت شناختن مذاهب حنفی، شافعی، مالکی و حنبلی و زیدی و التزام دادگاه‌ها در صدور احکام در احوال شخصیه (ازدواج، طلاق، ارث و وصیت) بر مبای مذاهب فوق‌الذکر در مورد پیروان این مذاهب، این کتاب سعی در بیان مسائل ارث در مذاهب مذکور نموده تا محاکم قضایی بتوانند در این زمینه به صورت مستدل و با در نظر گرفتن تمامی جزئیات که این کتاب سعی در بیان آنها داشته، حکم مربوطه را صادر نمایند.

ساختار نگارش

این نوشتار از پانزده فصل تشکیل شده که با وجود ارتباط منطقی هر فصل، هر کدام از فصل‌ها از مباحث و زیرمجموعه‌های مربوطه برخوردار هستند، این فصول عبارتند از:

فصل اول: مسائل مقدماتی

فصل دوم: ترکه و احکام مربوط به آن

فصل سوم: انواع ارث

فصل چهارم: حجب از ارث

فصل پنجم: حالات ارث وارثان

فصل ششم: ارث جد و اخوة

فصل هفتم: ریاضیات در ارث

فصل هشتم: عول و رد

فصل نهم: مناسخات و تخارج

فصل دهم: احتیاط و احتمال در ارث

فصل یازدهم: ارث ذوی الأرحام

فصل دوازدهم: تقسیم ترکه بدون وارث

فصل سیزدهم: مسئله‌های مشهور ارث

فصل چهاردهم: وصیت واجب

فصل پانزدهم: جواب تمرین‌ها

امید است این نوشتار و پژوهش با تمامی ظرائف و دقایق و زحماتی که در نگارش و اسلوب آن به کار رفته و در واقع خود را مایه‌ی تلاش و زحمات علما و اندیشمندان و صاحبان فضلای می‌داند که از خرمن علمی آنها خوشه‌چینی کرده است، بتواند تلاشی موفق در تبیین احکام و مسائل علم ارث در فقه و حقوق اسلامی و پاسخگوی سؤالاتی باشد که انسان جهان معاصر در پی یافتن آنهاست.

یونس یزدانی‌پرست

۱۳۹۰/۳/۲۹ ه. ش.

۱۴۳۲/۷/۱۶ ه. ق.

فصل اول

مسائل مقدماتی

- (۱-۱) تاریخچه ارث
- (۲-۱) مفهوم ارث
- (۳-۱) نام‌های دیگر علم ارث
- (۴-۱) مشروعیت ارث
- (۵-۱) اهمیت و جایگاه علم ارث
- (۶-۱) فلسفه تشریع ارث
- (۷-۱) شبهات وارد بر ارث در اسلام

(۱-۱) تاریخچه ارث

در ابتدا لازم است تا به بیان و شرح قوانین مربوط به ارث در بین برخی امت‌ها و سیستم‌های حقوقی و نیز دوران جاهلیت پرداخته شود تا با مقایسه آنها با موازین و قوانین ارث در اسلام حق از باطل و صواب از خطا محرز گردد و با تبیین وجوه افتراقات، هدفمند بودن و دقت قوانین تقسیم ارث در اسلام و هم‌سو بودن کامل آن با عدالت که از طرف خداوند حکیم، خالق انسان و مال، وضع شده است، بهتر محرز گردد.

بشر با استفاده از عقل، تجربه، عرف، رویه‌های قضایی یا دکترین، تعصب‌ها و تفکراتی خاص، احترام به آزادی و کرامت انسان و نیز آموزه‌های دینی و در مواردی آموزه‌های انحراف‌یافته ادیان قبل از اسلام، سعی در تبیین و تشریح قوانین ارث گذاشته؛ چرا که تقسیم مال انسان بعد از فوت وی جدای از اینکه از ضروریات زندگی و حیات بشری است، از جمله امور نظری به حساب می‌آید که بشر در تقسیم آن خواهان عدالت و منطق است.^۱ البته هر کدام از آنها با اولویت‌گذاری خاص و اصول و ادله استنباط احکام خود نظامی خاص را جهت تقسیم ترکه برای سیستم‌های قضایی به وجود آورده‌اند. در ادامه به بیان برخی از این نظام‌ها به صورت مختصر پرداخته می‌شود:

(۱-۱-۱) ارث از دیدگاه یهود

یهود حرص و علاقه زیادی جهت کسب ثروت و مال‌اندوزی دارند؛ به گونه‌ای که حاضر به از دست دادن اموال خود نیستند و بدین خاطر در صورتی که متوفی، فرزند

۱- هرچند اکثر کمونیست‌ها قائل به نظام ارث نیستند (نک: ماده ۱۰ قانون اساسی کمونیست‌های روسیه، سال

۱۹۴۱ م.) ولی آنان به ناچار به دلیل اینکه گریزی از آن نیست، ملزم به پذیرش قوانین ارث گشتند.

مذکر، پدر، یا خویشاوندی نزدیک مانند: برادر و عمو داشته باشد، در این صورت دختر، مادر، زوجه و خواهر، از ارث محروم است، و مال متوفی به خانواده‌ای غیر از خانواده متوفی نمی‌رسد. از دیدگاه یهود، انسان آزادی کامل تصرف اموالش را دارد و می‌تواند به هر صورتی که بخواهد، هبه و یا وصیت نماید و در زمان حیات و یا بعد از آن، می‌تواند به هر کسی که بخواهد اموالش را ببخشد، و هر کس را هم که بخواهد، می‌تواند از میراث خویش محروم نماید. اساس و بنیان تقسیم ترکه در یهودیت بر مبنای قواعدی حاکم است که عبارتند از:^۱

۱- اسباب ارث عبارتند از: بنوت، ابوت، اخوت و عمومیت. هرچند زوجیت از اسباب ارث محسوب نمی‌شود، ولی زوج از همسرش ارث می‌برد و همه ترکه زوجه به شوهرش می‌رسد و فرزندان زوجه و دیگر خویشاوندان وی با شوهرش شریک نمی‌شوند و زوجه هیچ سهمی از میراث شوهرش ندارد.

۲- ارث پدر تنها به فرزندان ذکور وی می‌رسد و سهم ارث پسر بزرگتر دو برابر سهم سایر برادران وی است.

۳- هرگاه پدر، فرزندان مذکر و مؤنث داشته باشد، ارث تنها به فرزندان مذکر وی تعلق می‌گیرد و به فرزندان مؤنث نفقه تعلق می‌گیرد.

۴- مادر، از پسر و دخترش ارث نمی‌برد و در صورتی که وی فوت کند، ترکه‌اش در صورتی که پسر داشته باشد، تنها به فرزندان ذکور وی می‌رسد و در صورتی که فرزندان پسر نداشته باشد، به فرزندان دختر وی می‌رسد، و در صورت

۱- محمد شحود، فقه الموارث، ص ۷ و ۸ به نقل از (احمد شلی، مقارنة الأديان «اليهودية»، ص ۳۰۱ و ۳۰۲؛

عيسوى احمد عيسوى، أحكام الموارث، ص ۳۱؛ محمد يوسف موسى، الأحكام الشرعية فى الأحوال الشخصية للأسرائيليين، ۱۲۹/۲، ۱۸۷ و ۱۴۵/۳؛ همو، التركة والميراث فى الإسلام، ص ۳۱ تا ۴۰؛ محمدحافظ صبرى،

المقارنات والمقابلات، ص ۲۳۴-۲۳۷).

نداشتن پسر و دختر، چنانچه پدر وی در قید حیات باشد، به پدر وی تعلق می‌گیرد و چنانچه پدر وی در قید حیات نباشد، ارث وی به جدش تعلق می‌گیرد.

۵- در صورتی که متوفی فروع و اصول یا خویشاوندی نداشته باشد و اموالش را به کسی هم نداده باشد، اموال وی بر هر کسی که زودتر به آن دست پیدا کند، حلال است و به آن شخص می‌رسد.

۶- ولدالزنا همانند فرزند شرعی است.

۷- به پسری که توسط والدینش به گونه‌ای کتک خورده باشد که خون‌آلود گشته باشد، ارثی تعلق نمی‌گیرد.

(۱-۱-۲) ارث از دیدگاه مسیحیت

در انجیل از تقسیم ترکه و احکام ارث مسیحی به میان نیامده است و بدین خاطر در برخی از قوانین ارث مسیحیان مانند احوال شخصیه سربان ارتودکس قانون مدنی رایج در احکام ارث معتبر شناخته شده است و در برخی از قوانین ارث مسیحیت بر مبنای حکم کلیسای جهانی بیزانس حکم صادر می‌کنند وی بر این باور است که تعیین وارث یا با وصیت یا با شریعت مسیحیت انجام می‌گیرد.

(۱-۱-۳) ارث در قوانین یونان

یونان اموال خانواده، جزئی از اموال عمومی جامعه به حساب می‌آید؛ به گونه‌ای که حفاظت از آن بر هر فردی الزامی است و رئیس خانواده، وکیل حکومت در اداره اموال خویش به شمار می‌رود. بر این مبنا وی حق تصرف در اموالش را جز در

جهت مصالح خانواده و وطن ندارد. نظام ارث در یونان بر چندین پایه استوار گشته است که عبارتند از:^۱

۱- تقسیم میراث بر مبنای وصیت است، به گونه‌ای به هر کس و حتی حیوانات مانند گربه، سگ و غیره می‌تواند وصیت کند.

۲- در صورتی که متوفی وصیت نکرده باشد، میراث به صورت مساوی بین فرزندان مذکر و مؤنث تقسیم می‌شود.

۳- هر چند پدر می‌تواند برخی فرزندان را در ارث ترجیح دهد، ولی حق محروم کردن کسی را از ارث ندارد.

۴- زنان از ارث محروم هستند.

۵- در صورتی که رئیس خانواده (پدر) بمیرد و فرزند پسر نداشته باشد و وصیتی هم نکرده باشد، برادران وی، سپس فرزندان آنها، سپس عموهایش و سپس دایی‌هایش وارث وی به حساب می‌آیند.

۶- در صورتی که مورث خویشاوندان مذکری نداشته باشد، خویشاوندان وی از او ارث می‌برند.

(۱-۱-۴) ارث در قوانین رومان

قوانین رومان در قرن ششم میلادی تغییر کرد و اساس تقسیم برکه بر مبنای قرابت و خویشاوندی قرار گرفت. بر اساس این قانون انحصار وراثت به فرزند متوفی، سپس به اصول وی، سپس به برادران ابوی و خواهران ابوی و فرزندان و به برادران و خواهران پدری و فرزندان قرار گرفت. در قوانین رومانی، ارث میان فرزندان و

۱- محمد شحود، فقه الموارث، ص ۶ به نقل از (صعیدی، المیراث فی الشریعة الإسلامية، ص ۱۰۱ و المقارنات و

برادران و خواهران مذکر و مؤنث به طور مساوی تقسیم می‌گردد و میزان ارث اصول از طرف پدر با اصول از طرف مادر برابر است، و برادران و خواهران از جهت مادر ارث نمی‌برند، و تفاوتی بین ارث فرزندان و برادران و خواهران بخاطر مذکر و مؤنث بودن آنها وجود ندارد و به طور مساوی ارث می‌برند.^۱

(۱-۱-۵) ارث از دیدگاه قدمای مصر

در مصر باستان منحصراً زمین‌ها ملک فراعنه بود و کشاورزان مشغول کشت و کار بودند، و در صورتی که کشاورز فوت می‌کرد، فرزند ارشد خانواده جهت زراعت زمین و انتفاع از آن به جای کشاورز قرار می‌گرفت.

سایر اموال بر فرزندان و فرزندان فرزندان، برادران و خواهران، مادر و زوجه، عموها، عمه‌ها، دایی‌ها و خاله‌ها بصورت مساوی و بدون در نظر گرفتن قرابت نزدیک و محتاج‌تر تقسیم می‌شد.

اساس و بنیان قوانین تقسیم ترکه در بین آنها عبارت است از:

- ۱- اسباب ارث عبارتند از: قرابت که شامل اصول، فروع و دیگر خویشاوندان می‌شود و نیز زوجیت که شامل زوج و زوجه می‌باشد.
- ۲- فرزندان نامشروع از ارث محروم بودند.
- ۳- در تقسیم ارث میان بزرگ و کوچک، مذکر و مؤنث، خویشاوند نزدیک و دور تفاوتی وجود ندارد و همه به طور مساوی ارث دریافت می‌کنند.^۲

۱- محمد زحیلی، الفرائض والموارث والوصایا، ص ۲۲.

۲- همو، ص ۲۱؛ محمد شحود، فقه الموارث، ص ۵ و ۶، قوانین مذکور در سال ۷۲۱ میلادی توسط بخوریوس از پادشاهان سلسله بیست و چهارم تصویب گردید.